

**ATATÜRK'ÜN SÖZLERİ
AZERBAIJAN TÜRKÇESİNE
AKTARILDI:
ATATÜRK DEYİR Kİ...**

Murat Cavlak

*"Yeni fikrin küləyindən qoca millət darana,
Bizi birləşdirəcək bir Atatürk'üm yarana!"*

Bahtiyar Vahapzade

Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün sözleri ve demeçleri pek çok kez derlendi. Bu derlemelerdeki esas amaç, Atatürk'ün ideallerini ve Türkiye'nin kurucu felsefesini anlayabilmek ve anlatılanların bilhassa gençler olmak üzere halka daha kolay ulaşabilmesini sağlamaktır. Bu sebeple başta *Nutuk* olmak üzere Atatürk'ün çeşitli kişi ve yayın kuruluşlarına verdiği demeçler, dönemin gazeteleri ve Atatürk'ün çevresinde bulunmuş kimse-lerin aktardıkları kaynak olarak kullanıldı. Bizzat *Nutuk* ve Fali Rıfki Atay'ın *Çankaya'sı* Millî Eğitim Bakanlığı tarafından "100 Temel Eser" arasında gösterildi. Günümüzde Atatürk'e ait olmayan pek çok sözün internet vasıtasıyla yayıldığını görebilmekteyiz. Bu sebeple bu derlemelerin dikkatlice hazırlanmaları hangi sözün Atatürk'e ait olduğunu tespit edebilmekte kolaylık sağlayabilir.

Mustafa Baydar tarafından derlenen sözlerin Hasan Kavruk tarafından çizilen Atatürk resimleriyle birleştirildiği *K. Atatürk Diyor Ki* isimli eser, Varlık Yayınları tarafından Ekim 1951'de yayımlandı. Ön sözde bu eseri hazırlamayayı kendilerine bir borç olarak kabul ettiklerini belirten Varlık Yayınlarının kurucusu Yaşar Nabi, Atatürk'ün sözlerindeki eskimiş veya kullanımdan düşmüş sözcükleri o günün Türkçesine uyarladıklarını belirtmekle birlikte

eseri Türk gençliğine ithaf ettiklerini yazar. 1956'da İş Bankası tarafından basılan, daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tekrar yayımlanan *Atatürk'ten Düşünceler* isimli eser, Enver Ziya Karal tarafından hazırlandı. Bu kitap, daha sonraları Mustafa Baydar'ın derlemesi ve Fali Rıfki Atay'ın *Çankaya* kitabıyla birlikte diğer derlemeler için de bir kaynak oldu. Refik Korkud'un hazırladığı bir diğer derleme, *Atatürk Diyor Ki* adıyla Türkiye Fikir Ajansı tarafından 1967'de yayımlandı. Korkud, 60'lı yıllarda Atatürk'ün düşüncelerine dair *Sosyalizme Karşı Atatürk* (1963) ve *Atatürk'ün Görüşleri* (1969) gibi başka eserler de hazırladı. 1990'da Fethi Bolayır'ın *Atatürk Diyor Ki! Ve Atatürk İçin Diyorlar Ki!* adıyla hazırladığı kitap Sanem Matbaası tarafından basıldı. Bolayır'ın kitabında bu sefer ülke ülke ayrılarak başka insanların Atatürk hakkında söyledikleri güzel sözler de yer verildi. Yine çeşitli

dönemlerde Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve pek çok yayınevi tarafından Atatürk'ün sözleri derlenerek yayımlandı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Atatürk Diyor Ki!* isimli bir internet sayfası açarak 23 başlık altında Atatürk'ün sözlerini topladı.

Dışişleri Bakanlığı dâhilinde kâtiplik ve siyasi müşavirlik; 1968-1970 yılları arasında Batum Başkonsolosluğu görevlerinde bulunan Akil Aksan, 1981'de Atatürk'ün sözlerini *Atatürk Der Ki* isimli kitapta topladı. Kitap, Kültür Bakanlığı Yayınları arasından çıktı. 1981-1982 yıllarında aynı çalışmayı Almanca ve Fransızca da yapan Aksan, Atatürk'ün sözlerini bu dillere tercüme etti.

Aksan'ın *Atatürk Der Ki* isimli eseri, Ekim 2024'te Azerbaycan Diller Üniversitesi'nin Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi tarafından Celal İbrahimli'nin tercümesiyle Azerbaycan Türkçesine aktarıldı.¹ Bakü'de basılan eserin redaktörlüğünü merkezin uzmanlarından Firuze Ağamammedova üstlendi. Sim-Sim Neşriyat tarafından basılan eser, merkezin yayınları arasında gösterildi. Kitap, 131 sayfadır. İçindekiler, kısaltmalar ve ön söz bölümlerinin ardından Atatürk'e ait sözler Akil Aksan'ın verdiği tarihler ve atıflara göre düzenlenmiş ve 11 başlık altında toplanmıştır.

Kitabın ön sözünü Prof. Dr. Kamal Abdulla yazmıştır. Yazıda “Bir Millet İki Devlet” fikrinin hayati önem taşıdığını, Atatürk'ün fikirlerinin Azerbaycan için de örnek olduğunu ve bu sebeple bu kitabı hazırlamayı kendilerine borç bildiklerini ifade eden Abdulla, bu fikirlerin özellikle gençler tarafından anlaşılması gerektiğini yazmıştır.

Kısaltmalar bölümünden anlaşılmaktadır ki hem Akil Aksan hem de Celal İbrahimli yukarıda sözü edilen derlemelere ek olarak Türk Tarih Kurumu, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü ve Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı gibi kurumların yayınlarından da faydalanmışlardır. Her sözün başına bu yayınlardaki ilgili kısım atıf olarak gösterilmiş, “*Halkın sesi hakkın sesidir.*” (Aksan, 2024: 10) gibi birtakım sözler içinse dipnotlarda tarih bilgisi eklenmiştir. Atatürk'ün Harf İnkılabı hakkında söylediği “*Bu ya üç ayda olur ya da hiç olmaz.*” (Aksan, 2024: 70, Çankaya kaynak gösterilmiş) sözü; İzmir'deki zaferin üzerine “*İşimiz bitmedi, yeni başlıyoruz.*” (Aksan, 2024: 39, Çankaya kaynak gösterilmiş) sözü, Atatürk'ün İtilaf Devletleri'nin Dışişleri Bakanlarına gönderdiği İstanbul'un işgaliyle ilgili nota gibi bağlamı sayesinde anlam kazanan açıklamalar için yine dipnotlarda olay, tarih ve mekân bilgisine yer verilmiştir. Sözlerdeki pek çok nokta açıklanmaya çalışılmıştır; örneğin “cemiyetimiz” sözcüğünden kastedilenin Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti olduğu; “Lozan Görüşmeleri”ne dair sözlerin Paul Herriot'a hitaben söylendiği, yeni bir nesil yetiştirerek hukuk sisteminde değişiklik yapılacağına dair konuşmanın Ankara Adliye Hukuk Mektebinin açılışı sırasında yapıldığı okuyucuya dipnotlarda verilmiştir.

Akil Aksan'ın derlediği *Atatürk Der Ki* isimli eserin Azerbaycan Türkçesine çevrilmiş olması oldukça önemlidir. Tıpkı Kamal Abdulla'nın da belirttiği gibi; “Bir Millet İki Devlet” felsefesini kılavuz belleyerek attığımız her adım, Türkiye ve Azerbaycan'ı birbirine daha çok yaklaştırmaktadır. Celal İbrahimli'nin bu çalışması, iki ülke arasındaki kardeşlik bağının ve Ulu Önder Atatürk'e duyulan saygının bir nişanesi kabul edilebilir. İbrahimli, 90'lı yıllarda

¹ Akil [Akil] Aksan, *Atatürk deyir ki...*, Azerbaycan 2024. Yazıda yapılan alıntılarda eserin bu baskısından yararlanılmıştır.

Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde eğitim görmüş ve Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde lisansüstü eğitimini tamamlamıştır. Azerbaycan'a döndüğünde çalışmalarını iki ülke arasındaki bağların kuvvetlenmesi amacıyla yürüttüğü anlaşıyor. Yazımı Hamza Zülfikar'ın *Türk Dili*'nin 539. sayısında (Kasım 1996)

yayımladığı "Atatürk'ün Çevresindeki Dilciler ve Kültür Adamları" yazısındaki oldukça kıymetli şu cümle ile tamamlamak istiyorum:

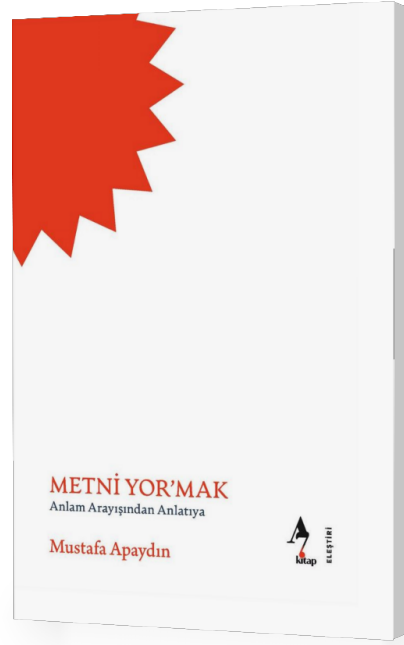
Atatürk'ün Asya'dan Kafkaslar'dan Türkiye'ye göç eden Türkologlara önem verdiği, onları kolladığı bilinen bir gerçektir.

METNİ YOR'MAK: ANLAM ARAYIŞINDAN ANLATIYA ADLI ESER ÜZERİNE

Emine Ayan

*Metni Yor'mak: Anlam Arayışından Anlatıya*¹ 2025 yılının Ocak ayında raflardaki yerini almıştır. Anlam arayışının anlatıya evrildiği kitap Apaydın'ın şiir, roman ve hikâye türleri üzerine 1997-2021 yılları arasında kaleme aldığı birtakım yazılarından oluşmaktadır. "Anlamın İmkânı" ve "Anlatının Sınırı" adlı iki bölümden meydana gelen kitabın ilk bölümünde Ahmet Haşim, Asaf Hâlet Çelebi, Cahit Sıtkı Tarancı, İlhan Berk, Melih Cevdet Anday ve Birhan Keskin'in kimi şiirlerinden hareketle Türk şiirini merceğine alan Apaydın ikinci bölümde Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı romanı ile "Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya" adlı hikâyesini ve Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel*i adlı romanını çözümlemektedir.

Şiir, roman ve hikâye türleri üzerine kuramsal bir analitik yaklaşımın sergilendiği kitapta Apaydın'ın modern eleştiri kuramlarından hareket eden

bir metin tahlili yöntemi izlediği görülmektedir. Okuru da çözümlenen metinler üzerine bir sorgulamaya sevk ederek kitabın anlatı evrenine davet eden Apaydın yazar, metin ve okur arasındaki etkileşimin odağa alındığı yazılarında okurun önemine dikkat çekmekte ve bu bağlamda okurun varlığının edebiyatın sadece üretim ve üretilen şey ile sınırlanamayacak kadar karmaşık bir iletişim süreci olduğunu

¹ Mustafa Apaydın, *Metni Yor'mak: Anlam Arayışından Anlatıya*, A7 Kitap Yayıncılık, İstanbul 2025. Yapılan alıntılarda eserin bu baskısından yararlanılmıştır.

düşündürdüğünü (Apaydın, 2025: 9) ifade etmektedir. Kendisi ile yapılan bir söyleşide² her eleştiri metninin hem bir bilgi üretimi hem de metinle ve okurla bir diyalog olduğuna (Selçuk, 2025) işaret eden Apaydın'a (2025) göre "okuma eylemi okuru aktif olmaya, metinle sürekli diyaloga zorlayan bir yapıya sahiptir" (Apaydın, 2025: 9). Söz konusu yazılarında tahlil ettiği metinlere bir okur olarak bu dikkatle yaklaşan Apaydın çözümlediği metinlerle de okur arasında bir diyalog kurmaktadır.

Kitabın birinci bölümünün ilk yazısında modern Türk edebiyatının öne çıkan sanatçılarından biri olan Ahmet Haşim'in "Bir Günün Sonunda Arzu" adlı şiiri içerdiği "anlam" bakımından sorgulanarak tahlil edilmektedir. Apaydın'ın örneklem olarak döneminde "anlamsız" olmakla itham edilen bir şiiri seçmesi ve yaptığı çözümleme sonucunda ortaya koyduğu kanıtlarla şiirdeki biçim-öz ilişkisine dikkat çekerek bu ithamı boşa çıkarması kayda değerdir. Yazıda şiirdeki imgesel göndergelerin ayrıntılı bir açılımının yapıldığı görülmektedir.

Kitaptaki ikinci yazıda Apaydın döneminin az anlaşılmış şairlerinden biri oluşu ile dikkati çeken Asaf Hâlet Çelebi'nin "Nûrusiyah" adlı şiirini çözümleyerek şairin bu yönünün altında yatan şaire özgü mükemmeliyetçi estetiğe ışık tutmaktadır. Şiiri biçim ve içerik olarak ayrıntılı bir şekilde inceleyen Apaydın'ın Asaf Hâlet Çelebi'nin kültürel birikiminin şiir evrenini nasıl inşa ettiğini de sergilediği görülmektedir.

"Cahit Sıtkı ne Kadar Garip'ti?" adlı yazıda Cahit Sıtkı Tarancı'nın bir "Garip

şairi" olarak kimliği tartışmaya açılmaktadır. Şairin Garip hareketi içindeki konumunun sorgulandığı yazı literatüre oldukça hâkim olduğu anlaşılan Apaydın'ın konuya ilişkin görüşlerini içermektedir. Tarancı'nın şiirlerinden verdiği örneklerle görüşlerini destekleyen Apaydın nesnel bir bakışla şairin Garip ile ilişkisini irdelemektedir.

Harold Bloom'un etkilenme endişesi kuramından hareketle İlhan Berk'in "İskenderiye'de Bir Homeros Yazısı" adlı şiirinin yorumlandığı bir sonraki yazıda kuramın ana hatlarına ilişkin yer verilen bir açıklamanın ardından şiirdeki verilerin izi sürülerek kuramsal bir okuma gerçekleştirilmiştir. Önceki kimi çalışmalardan farklı olarak Apaydın'ın şiire kuramsal bir yorum getirdiği görülmektedir.

"Melih Cevdet Anday'ın 'Troya Önünde Atlar' Şiirindeki Mitolojik Unsurlar Hakkında Bazı Değerlendirmeler" başlıklı yazısında mitlerin tarihî süreçteki görünümü ile Anday'ın şiir dünyasındaki mitolojik izdüşümlerin izini süren Apaydın mitolojik bir çözümleme ile şiirin ana kodlarına işaret etmektedir. Psikanalitik yaklaşımın da yer yer dikkati çektiği yazıda şiirdeki zaman-uzam sorunsalı irdelenirken okur da metinler arası bir düzlemle buluşturulmaktadır.

Apaydın'ın kitabında yer alan şiire ilişkin son yazıda tematik bir çözümlemeyle Birhan Keskin'in şiirlerinde aşkın çeşitli hâllerinin görünümü üzerinde durulmaktadır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına ilişkin yaklaşımların değerlendirildiği yazı, Birhan Keskin'in şiirlerini aşk temsilleri bakımından çözümlemektedir.

Kitabın ikinci bölümünün ilk yazısı Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanındaki mizah, hiciv ve ironi unsurları

2 Ali Selçuk, "Mustafa Apaydın ile Söyleşi: Metni Yor'mak ve Eleştiri, Eleştirmen, Edebiyat Tarihi Üzerine", <https://www.youtube.com/watch?v=ZMD-7HXNHkM>, erişim tarihi: 08.07.2025.

rına ilişkindir. Romandaki “komik”e ait olguların yapısal ve anlamsal düzlemde incelenerek literatürdeki çalışmalarından da hareketle tartışmaya açıldığı yazıda *Tutunamayanlar*’daki “biçim”in “öz”e dair barındırdığı ipuçları sergilenir. Romanda komiği sağlayan tekniklerin bu bağlamda ele alındığı yazı Oğuz Atay’ın ironik söylemini sosyokültürel anlamda da aksettiren örnekler bakımından zengindir. Söz konusu yazısında Apaydın, romandaki aydın sorunsalının ironik bir anlatımla nasıl ele alındığını ortaya koymaktadır.

Bir sonraki yazıda Oğuz Atay’ın “Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya” adlı öyküsü alegorik bir okumaya tabi tutulmaktadır. Yazıda Atay’ın ölümünden sonra yayımlanmış bir öyküsünün analiz edilmek üzere seçilmesi kayda değerdir. Yazarın öykücü kimliğini odağa alan Apaydın öyküdeki metaforik söylemden hareketle alegorik bir metin inşasının nasıl gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Öykünün yazılma ve yayımlanma serüveni ile düşünsel arka planına ayrıntılı olarak yer verilen yazıda Oğuz Atay’ın kaotik bir yapı arz eden öyküsünde inşa ettiği sanat-edebiyat düzlemindeki alegorik dünyaya ışık tutularak Türk edebiyat dünyasındaki modernleşme sorunsalı-

nın irdelendiği ve periferide kalmış bir edebiyat dünyasının travmatik görünümünü aksettiren ulusal alegorinin söz konusu öyküden hareketle bir örneğinin sergilendiği görülmektedir.

Kitabın son yazısında Yusuf Atılgan’ın *Anayurt Otel*i adlı romanındaki anlatıcı sorunsalı tartışmaya açılmaktadır. Kuramsal bir yaklaşımla “anlatıbilim”in terminolojik bir açılımının yapıldığı yazıda anlatıcı ve bakış açısı sorunsalı ele alınarak *Anayurt Otel*i’ndeki anlatıcı tipolojisinin ana çerçevesi çizilmiş ve romandaki anlatıcının kuramsal bir düzlemde “güvenilirlik”i sorgulanmıştır.

Apaydın’ın akademik birikiminin bir izdüşümü olan *Metni Yor’mak: Anlam Arayışından Anlatıya* taşıdığı kuramsal niteliği ve okuru düşünmeye sevk eden sorgulayıcı yaklaşımı ile edebiyat eleştirisine katkı sunan bir kitaptır. Zengin bir kaynakça ve ayrıntılı bir literatür çözümlemesi içeren yazılarıyla dikkati çeken kitapta Apaydın’ın ele aldığı metinlere eleştirel bir bakışla yaklaştığı ve bilimsel bir titizlikle yazılarını inşa ettiği görülmektedir. Taşıdığı bu niteliklerle *Metni Yor’mak: Anlam Arayışından Anlatıya* edebiyat kuramı ve metin tahliline ilişkin yol gösterici bir eserdir.